

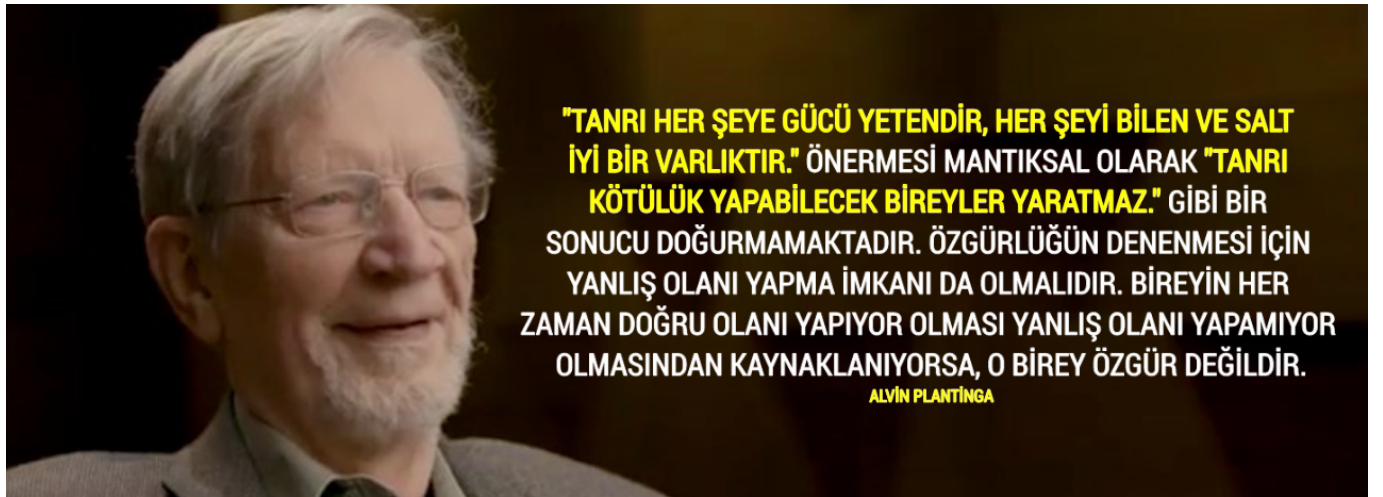
KÖTÜLÜK PROBLEMİNE CEVAP

Bazı kimseler "Kötülük Problemi" adı altında Tanrı'nın sıfatları arasında çelişki olduğunu ileri sürerler. Peki, gerçekten de öyle midir? Yani, bir Tanrı varsa kötülüğün olmaması mı gerekir? Kötülük problemine dair net ve detaylı cevap almak istiyorsanız hemen yazımıza geçelim. Yazıda dört tane başlık bulunmakta. Başlıklar şu şekildedir:

1. Kötülük Varsa Neden Var?
2. Tanrı'nın Bilmesi Konusu
3. Hayvanlara Olan Kötülükler ve Doğal Kötülükler

1. KÖTÜLÜK VARSA NEDEN VAR?

Kötülük problemi Tanrı'nın üç sıfatıyla alakalıdır, bunlar;

her şeye kadir, her şeyi bilen, mutlak iyi sıfatlarıdır. Tanrı'nın bu üç sıfatını reddeden herhangi bir teist görüşe karşı kötülük problemi sunulamaz. Biz bu üç sıfatı da kabul ediyoruz. İslam felsefesinde de genelde böyledir (İbn Sina gibi isimler Tanrı'nın her şeyi bilmediğini iddia etmiştir mesela istisna olarak. Bu konuda *açık teizm* görüşü örnek verilebilir.). Peki kötülüğün olması Tanrı'nın sıfatlarıyla çelişkili midir? Şunu belirtmekte fayda var ki kötülük problemi iki şekilde sunulmaktadır; **delilci kötülük problemi** ve **mantıksal kötülük problemi**. Birçok ateist düşünür ve halktan birçok insan kötülük probleminin teizme karşı en büyük eleştirisi olduğunu savunur. Örneğin Alman teolog Hans Küng bu argümana "ateizmin kayası" demiştir.[1] Argümanları inceleyip cevaplandırmaya başlayacağız; ilk olarak mantıksal kötülük problemine değinelim. Mantıksal kötülük problemi basitçe şöyle formüle edilir:

1. Tanrı; kâdir-i mutlak (gücü her şeye yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) ve mutlak iyidir.
2. Tanrı kâdir-i mutlaksa kötülüğü yok edebilir.
3. Tanrı âlim-i mutlaksa kötülüğün olduğunu bilir.
4. Tanrı mutlak iyiye kötülüğü yok etmek ister.
5. Tanrı -eğer bu üç sıfata sahipse- kötülüğü yok etmelidir.
6. Kötülük vardır ve olması mantıksal olarak zorunlu değildir.
7. 0 halde, Tanrı yoktur.

Mantıksal kötülük problemini savunanlara göre Tanrı ile kötülük kavramları tamamen çelişkilidir. Mantıksal kötülük problemini destekleyenler; nasıl dört kenarlı bir üçgenin hayalini kuramıyorsak, Tanrı ile kötülüğün olduğu bir hayal de kuramayacağımızı iddia ederler. Tanrı ile kötülüğün bir arada olduğu bir senaryo kurarsak mantıksal kötülük problemini yıkmış oluruz. Bu senaryonun gerçekte bir karşılığının olmasına da gerek yoktur. Bu görüşe karşı Alvin Plantinga'nın

verdiği cevap genel olarak geçerli kabul edilir. Plantinga'nın Özgür İrade Müdafaası şöyledir:

Tanrı, özgür iradeye çok değer veriyor. Özgür iradenin var oluşu, zorunlu olarak kötülüğün var oluşunun imkânını ihtiva eder. Özgür olan varlıkların olduğu bir dünya, özgür olan varlıkların hiç olmadığı bir dünyadan daha iyidir. Eğer Tanrı özgür varlıklar yaratıyorsa, onların bütün yaptıklarını Tanrı kontrol edemez(onları zorlayamaz), aksi takdirde onlar özgür olmazlardı. Özgür olmamak aynı zamanda ahlaken iyi olma imkânını dışlar. Dolayısıyla, Tanrı kötülüğü yok etseydi, ahlaki iyiliği de yok etmiş olurdu. Bu nedenledir ki Dünya'da ahlaki kötülüklerin olmasına şaşırılmamız gerekmektedir.

Bu, insanların birbirine yaptığı kötülükleri açıklayan bir senaryodur(Ahlâki kötülükler). Fakat -daha ileriki maddelerde daha detaylı göreceğimiz üzere- *doğal (tabii) kötülükler* dediğimiz şeyler de vardır. Doğal kötülüklere karşın Plantinga şöyle söyler:

Doğuştan gelen hastalıklar, olan doğal afetler, hayvanlara olan kötülükler gibi şeyler aslında insan dışı varlıkların (örneğin cinler) ahlâki kötülüklerinden dolayı oluyor. O nedenledir ki doğuştan var olan kötülükler dediğimiz kötülükler de aslında üstteki senaryoya girmektedirler.

Özgür irademizin olmadığını kabul eden birisi dahi üstteki cevaba özgür iradenin olmadığını söyleyerek itiraz edemez. Çünkü biz gerçekte karşılığı olmasını değil, öyle bir hayalin kurulup kurulamayacağını önemsiyoruz. Plantinga'nın "özgür irade" tanımını da vermek gerekir, ona göre özgür irade şöyledir; "Bir kişi F fiili bakımından T zamanında özgürdür, ancak ve ancak hiçbir nedensel kanun ve önceden mevcut olan

hiçbir şart onun F'yi T'de yapmasını veya yapmaktan kaçınmasını zorunlu kılmıyorsa." Şunu da hatırlatmakta fayda var ki Plantinga da elbette ki doğal kötülüklerin üstte söylendiği gibi gerçekleştiğini düşünmüyor. En başta da dediğimiz gibi bizler, Tanrı ile kötülüğün bir arada olduğu bir senaryo, yani mümkün bir senaryo kurmaya çalışıyoruz mantıksal kötülük problemini yıkmak için. Senaryo gerçek olmasa da mümkün bir senaryo olduğu için mantıksal kötülük problemini yıkmada o açıdan hiçbir sorun yoktur. İşte tam bu sırada araya *delilci kötülük problemi* giriyor. Bu problemin iddiasına göre kötülük ve Tanrı kavramları birbiriyle çelişkili değildir(Az önce kanıtladığımız üzere). Fakat olasılıksal açıdan bu kadar amaçsız kötülüğün olması teizmin yanlışlığını düşünmemizi daha makul yapar. Delilci kötülük problemine karşılık verilen cevaplar, Tanrı'nın neden kötülüğe izin verdiğini makul kılma yönünde yahut kötülüğün aslında anladığımız gibi bir şey olmadığı yönündedir. Bu konuda gerek deterministik görüşlere karşı verilen, gerekse indeterministik görüşlere karşı verilen birkaç cevaptan kısaca bahsedeceğiz. Delilci kötülük problemi şöyle formüle edilebilir:

1. Kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) bir varlığın daha büyük bir iyiliği kaybetmeksizin veya aynı derecede veya daha kötü bir kötülüğe müsaade etmeksizin engelleyebilecek olduğu şiddetli acı çekme örnekleri mevcuttur.
2. Daha büyük bir iyilik kaybedilmediği veya aynı derecede veya daha beter bir kötülüğe müsaade edilmediği müddetçe, kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), bütünüyle iyi bir varlık herhangi bir şiddetli acı çekme hadisesini engeller.
3. O halde, kâdir-i mutlak (her şeye kudreti yeten), âlim-i mutlak (her şeyi bilen) ve mutlak iyi bir varlık yoktur.

Ateist bir din filozofu olan William Rowe, "amaçsız kötülük" iddiasını kanıtlamak için Bambi ve Sue örneklerini verir.

[Bambi örneğini ileride ele alacağız] Sue örneği şöyle aktarılabilir:

5 yaşında bir kız olan Sue'nin annesi ve annesinin sevgilisi, bir de onların bir arkadaşı olan işsiz bir adam yeni yıl kutlaması için kadının evinin yakınlarındaki bir barda içerler. Kadının sevgilisi uyuşturucu almakta ve alkol içmektedir. O saat 21.30'da bardan ayrılır fakat kadın ve işsiz arkadaşı saat 2'ye kadar barda kalacaktır. Hatta işsiz adam, bardan sonra bir partiye gidecektir. Kadın eve döner dönmez -belki de kıskançlıktan dolayı- sevgilisi ona saldırmaya başlar. Ve aralarında büyük bir kargaşa çıkar. (...) Nihayet kadının işsiz arkadaşı saat 3.45'te eve döndüğünde kadını baygın, Sue'yi ölü bulur. Hatta Sue'nin vücudunu incelediğinde ona acımasızca tecavüz edildiğini, acımasızca dövüldüğünü ve boğularak öldürüldüğünü anlar.[2]

Bu argümana dair getirilecek eleştiriler farklı farklı yönlerden verilebilir. William Hasker ve Peter van Inwagen gibi filozoflar argümanın ikinci öncülüyle ilgilenirken birçok filozof ilk öncülünün doğru olup olmadığına odaklanmıştır. Biz burada, kötülük problemine dair verilen genel cevaplara işaret etmek adına bazı "ilahi adalet teorilerini" (teodise) ele alacağız. Teodiseler kötülüğün pratik anlamda neden olduğuna dair makul bir neden verme çabasıdır. Verilen birtakım cevapları kısaca derlemeye çalışacağız:

1. Argüman, tutarlı durmaktadır(Sonuç, öncüllerden çıkmaktadır). Fakat biz delilci kötülük problemine karşı da özgür irade savunusu yapabiliriz(Bu savunu sadece indeterminist olanlar için geçerli olabilir). Hatta bunu direkt şöyle formüle edelim:

1. Tanrı her şeye gücü yeten, her şeyi bilen ve ahlâki olarak kusursuz olandır.
2. Eğer Tanrı ahlâki olarak kusursuzsa, belirli bir ölçüde

kötülüğe izin vermeden iyiliğin ortaya çıkarılması imkânsız olacaktır, dolayısıyla Tanrı bu kötülüğü yok etmek istemeyecektir.

3. Özgür iradeli varlıkların yaratılması büyük bir iyiliktir (ya da iyiliklerin bir önkoşuludur).
4. Kötülüğün varlığına izin vermeden özgür iradesi olmayan bir varlık yaratmak imkânsızdır.

Tanrı'nın kötülüğü, iyiliği yapamadığı için yapmayan varlıklar yaratması çok da ilginç değildir. Fakat, durum özgür iradeli bir varlık yaratmaya gelince değişmektedir. Özgür iradenin olması için çok açıktır ki kötülüğün de iyiliğin de olması gerekir. Eğer sadece iyilik olsaydı bu hem imtihanla çelişirdi, hem de kısıtlı bir "özgür irade" olurdu. Tanrı, imtihan etmek amacıyla özgür iradeli varlıklar yaratmışsa çok açıktır ki iyilikle birlikte (mantıksal açıdan) zorunlu olarak kötülük de olmalıdır. Dolayısıyla deneyimlediğimiz bu kötülükler, normal bir durumdur. Eğer Tanrı'nın "4 kareli bir üçgen" gibi mantıkla çelişen şeyler yapamayacağını düşünüyorsak, imtihan edilecek özgür iradeli varlıkların yaratılmasıyla kötülüğün olmaması hakkında da hemen hemen aynı şeyi düşünebiliriz. Dolayısıyla, özgür irade varsa ve imtihan varsa kötülüğün de olması zorunludur. Fakat kötülük burada iyiliklere de sebebiyet verebileceği için ve iyilik tek başına da seçilebileceği için Tanrı ile bu durum bir çelişki içine girmez. Eğer Tanrı, sadece ve sadece kötülüğü yaratmış olsaydı işte o zaman ahlâki bakımdan iyi olması konusunda bir çelişki meydana gelebilirdi. Fakat durum böyle değildir.

2. Bir diğer görüşe göre delilci kötülük problemine karşı cevap vermek için iyiliklerin kötülüklerden daha fazla olduğunu göstermemiz yeterli olacaktır gibi duruyor. Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten daha fazla olduğu evrenleri yaratması – iyilik olduğundan (ve kötülükten daha fazla

olduğundan) dolayı sorun yaratmamaktadır gibi duruyor. Tanrı'nın iyi bir şeyler yaratması, hiçbir şey yaratmadan durmasından daha makul gibi duruyor. Belirteceğimiz şu anki teodise de buna dayanmaktadır: Evrende iyilikler kötülüklerden daha fazladır ve Tanrı'nın iyiliğin kötülükten fazla olduğu herhangi bir dünyayı yaratmasında hiçbir sorun yoktur. Hırsızlık yapanlar hırsızlık yapmayanlardan çok daha azdır, tecavüz edenler tecavüz etmeyenlerden çok daha azdır, insanları öldürenler öldürmeyenlerden çok daha azdır gibi örnekler verilebilir. Bu teodiseye benzer olan diğer bir teodise de Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten fazla olduğu her türlü evreni yarattığını söylemektedir. İyilik mi kötülükten fazla yoksa tam tersi mi sorusu tartışıldıktan sonra (bu soruya duygusal olarak bakılmamalıdır) sorulacak diğer bir soru şu olacaktır; Tanrı'nın, iyiliğin kötülükten fazla olduğu bir evreni yaratmasında bir sorun var mıdır? Bu sorunun cevabı muhtemelen "Hayır, bir sorun yoktur" şeklinde olacaktır. O halde bu teodisenin kabul edilmesi için kilit nokta, iyiliğin mi yoksa kötülüğün mü daha fazla olduğudur.

3. Eğer ki ahirette ceza veya ödül alacaksak, alacağımız ceza ve ödülün hemen hemen nasıl bir şey olduğunu düşleyebilmemiz, o nedenle de bir bakıma deneyimleyebilmemiz gerekir. Dinlerin ahirette ceza ve ödül olacağından bahsettiği zaten bilinmektedir. O halde kötülük ve iyilik aslında ahirette ne ile karşılaşacağımızı hayal edebilmek için gereklidir ve iyilikle kötülüğün olması bu nedenle bir sorun yaratmamaktadır. Yani, tüm bu iyiliğin ve kötülüğün bir amacı vardır. Zaten delilci kötülük problemi kötülüklerin amaçsız olduğunu savunarak bir eleştiri getirmeye çalışır genel anlamda, fakat burada bahsettiğimize göre kötülüğün bir amacı vardır ve dolayısıyla var olmasında hiçbir sorun yoktur.

4. Cevap olarak şüpheci bir bakış açısı benimsenebilir. Eğer

mantıksal kötülük problemi diye bir şey olmadığı kabul edildiyse Tanrı ile kötülük arasında herhangi bir sorun görülmesinin hiçbir dayanağı kalmayacaktır. Yani, Tanrı ile kötülük mantıksal olarak çelişmiyorsa Tanrı ile kötülüğün olması arasında hiçbir sorun yoktur; “Tanrı şu nedenle kötülüğe izin vermiştir” diye kendimize makul gelen nedenler sunmaya da gerek yoktur. Çünkü Tanrı, bizim bilmediğimiz şeyleri bilmektedir ve belki akıl yürüterek bulamayacağımız bir sebepten ötürü kötülüğe izin vermiş bile olabilir. Yani bizlerin epistemik zemini Tanrı’nın neden buna izin verdiğini tam olarak bulmaya müsait değildir. Bu bağlamda, bir kimse tarafından -örneğin hiçbir teodise kabul edilmezse- “Tanrı’nın kötülüğü de yaratmasını gerekçelendirebilecek bir neden bulamadım” denilebilir fakat şüpheli bakış açısı buradan hareketle “o zaman Tanrı’nın kötülüğe izin vermesinin bir amacı yoktur” sonucunun çıkarılamayacağını söylüyor. Tanrı, bizim bilemeyeceğimiz veya henüz nedenini bulamadığımız bir nedenden ötürü kötülüğe de izin veriyor olabilir.

Bizler, bize makul gelen nedenler bulup kötülüğe bu nedenle izin verildiğini söylüyoruz fakat bizler her şeyi bilmediğimiz ve düşüncelerimiz de bir bakımdan sınırlı olduğu için kesin bir şey iddia etmek saçma olacaktır. Bir örnek verelim: Biyoloji ve tıp alanları hakkında hiçbir şey bilmeyen ve sadece gördüklerini kendince yorumlayan bir varlık var diyelim. Bu varlığın kendi dünyasında bebekler doğduğunda ağlamazlar. Ağlamak sadece bir şeyi istemediğinde ve şiddetle karşı çıktığında gerçekleşen bir şeydir. Bu varlığın dünyasında bebekler de bilinçli bir şekilde doğarlar, yani, biz insanların yetişkin bir kimsesi gibi doğar bu varlıkların bebekleri. Bu varlık, bir hastaneyi izliyor olsun. Bir ailenin bebeği yüksek derecede ateşlendiği için hastaneye getirmişler. Bebeğin bu hastalığı atlatması için kesinlikle iğne olması gerekmektedir. Eğer iğne olmazsa ölme olasılığı gayet yüksektir. Elbette ki çocuk bu iğneyi olurken çok ağlayacaktır

ve olmayı da istemeyecektir. Ama aile bilmektedir ki eğer çocuk bu iğneyi olmazsa ölebilir. Daha önce tanımladığımız, biyoloji ve tıp alanlarında hiçbir şey bilmeyen varlık ise bu olayı izliyor ve “Aile, bebeğine kötülük yapıyor. Çünkü bebek iğne olmayı istemiyor fakat aile, bebeği iğne olmaya zorluyor. Çocuk o kadar çok acı çekiyor ki, ağlamasını bir türlü durduramıyor.” şeklinde yorumluyor. Ancak bu kişi ne tıptan ne de biyolojiden anladığı için ve kendi deneyimlediği ağlama duygusu çok daha farklı olduğu için bu şekilde bir yorum yapıyor. Ailenin neden bunu yaptığını anlaması için kendisine biyoloji ve tıp dersi verilmesi, insanlarla onların algılarının farklı olduğunun anlatılması gerekiyor. Aksi taktirde bu varlık kendi algısında böyle bir şeyle hiç karşılaşmadığı için bu olayı asla anlayamaz. Sonuç olarak, bu bilgisiz varlığın algısı ile gerçekte olan şeyler aslında aynı değiller. Bilgisiz varlık, olayı kendince yorumlamaya çalışıyor fakat bazı alanlara vakıf olmadığı için olayı doğru anlayamıyor ve yorumlayamıyor. Benim demek istediğim şeyi de böyle düşünebilirsiniz. Biz insanların bilgisi sınırlı olduğu için bu konuyu (Örneğin Allah’ın neden kötülüğe izin verdiğini) tam olarak anlayamayabiliriz. Zaten, doğru anlamış olsak bile doğru anladığımızdan emin olamayız. Ancak Tanrı’nın neden kötülüğe izin verdiğine dair kendimizce makul şeyler sunarız. Ayrıca unutulmamalıdır ki bizim algımıza mantıksız gelen bir şey doğru olabilir, makul gelen bir şey de yanlış olabilir. Kendi algımızca “Tanrı şu nedenle kötülüğe izin veriyor” gibi şeyler söylemek çok da sağlam bir temele dayanıyor gibi gözükmemektedir. O nedenledir ki Tanrı ile kötülüğün mantıksal olarak çelişip çelişmediğine bakmak yeterli olacaktır. Kur’an’da Bakara Suresi’nin 30. ayetinde de Allah, meleklere benzer bir cevap vermektedir:

[Ey Peygamber!] Hani Rabb’in meleklere, “Ben yeryüzünde akıl ve irade sahibi bir varlığa sorumluluk yükleyeceğim.” buyurdu. Melekler, “Orada fesat çıkaracak, kan dökecek bir varlığa mı sorumluluk yükleyeceksin?! Oysa biz seni sürekli övüp yüceltiyoruz [Hâl böyleyken biz görev ve sorumluluk

üstlenmeye daha layık değil miyiz?!].” dediler. Bunun üzerine Allah, “Hayır! Ben sizin bilmediğiniz nice şeyler biliyorum.” buyurdu.

5. Tanrı'nın bizi yaratmasındaki amacı kulluk etmemizdir (yani imtihandır) ve kimlerin daha iyi kulluk edeceğini görmek için kötülüğün de olması daha makuldür. Örneğin zenginlik olmasaydı fakirliği anlayamazdık, sıcak olmasaydı soğuğu anlayamazdık, ışık olmasaydı karanlığı anlayamazdık. Daha iyi kulluk etme açısından imtihan oluyorsak [ahlâki] iyiliği daha iyi anlayabilmemiz için kötülük de olmalıdır. O nedenledir ki var olan kötülükler aslında imtihanın bir aracıdır ve amaçsız değildir. Bu teodiseye destek olarak Eski Ahit'ten de örnek verilebilir. Eski Ahit'te, Eyüp adlı bir kitap bulunur. Bu kitap, kötülükle yüzleştirir ve bir tür açıklamada bulunur. Eyüp, basit bir kitap değildir fakat ana konusu şöyle özetlenebilir: Acı Tanrı'nın elinde bir araçtır. Tanrı, en yüce İyi olduğu için ve tapınılmaya layık olduğuna göre, bizim iyiliğimiz için kendi yüceliğini kanıtlıyordur dünyada.

Bu kitapta Tanrı, Şeytan'ı çağırır ve Eyüp'ü örnek olarak öne sürerek Şeytan'a meydan okur. “Kulum Eyüp'e bakıp düşündün mü?” diye sorar. Yani, bu ayetlerde Tanrı kendisinin tapınılmaya layık olduğunu söylemekte ve bunun kanıtı olarak Eyüp'ü göstermektedir. Şeytan ise itiraz eder ve Tanrı'yı suçlar. Şeytan, Eyüp'ün Tanrı'ya tapınma nedeninin Tanrı'nın liyakati değil, Tanrı'nın Eyüp'ün sadakatini satın almış olması olduğunu savunur. Şeytan'a göre Tanrı, Eyüp'ü o kadar bereketlendirmiştir ki Eyüp sadece zengin kılındığı için tapınmaktadır. Yani Şeytan'ın suçlaması Eyüp'e karşı değil, Tanrı'ya karşıdır. Şeytan der ki, eğer Eyüp bu kadar bereketlenmiş olmasaydı Tanrı'yı inkâr ederdi. Bu nedenle Tanrı Şeytan'a izin verir ve Şeytan Eyüp'e saldırır. Şeytan,

Eyüp'ün bütün zenginliklerini alacak ve Eyüp'ün tepkisi mücadelenin sonucu gösterecektir. Her şeyini aldıktan sonra eğer Eyüp hâlâ Tanrı'ya tapınırsa, Tanrı haklı olduğunu göstermiş olacak ve tapınılmaya layık olduğu tekrar görülecektir. Fakat, Şeytan'ın dediği gibi eğer Eyüp Tanrı'yı inkâr ederse Şeytan haklı olduğunu göstermiş olacak ve Tanrı'nın tapınılmaya layık olmadığını kanıtlamış olacaktır. Tabii Eyüp'ün tepkisini biliyoruz. Her şeyi alındıktan sonra da Eyüp yüzüstü yere kapanıp Tanrı'ya tapınmıştır. Bu örnekte, Eyüp bu şekilde Tanrı tarafından kullanıldığından habersizdir, ama bütün meleklerin, cinlerin ve Şeytan'ın önünde Eyüp'ün hayatı Tanrı'yı yüceltmek için bir araçtır. Buna göre bizler de yaşadığımız her sıkıntıyı bir fırsat olarak kabul edebiliriz. Tanrı nasıl Eyüp hakkında dediye, bizim hakkımızda da "kuluma bakıp düşündün mü?" demesine fırsat verebiliriz. Tanrı'yı yüceltmek için, O'nun liyakatini dünyaya göstermek için sıkıntı içindeyken ve acı çektiğimizde Tanrı'ya tapınabiliriz, O'nu yüceltmeye devam edebiliriz. Bu durum, sürekli iyilik yapmaktan çok daha çetin bir imtihan olacaktır.

6. Kötülük, bizlerin mükemmel varlıklar olmamasından dolayı vardır. İmtihan edildiğimiz gerçeği dinlerde bildirilmektedir. Tanrı da -tabii ki- imtihan durumu açısından en mükemmel dünyayı yaratmıştır. İmtihan edilen varlıklar eksik varlıklar olmalıdır. İşte bizler imtihan edildiğimiz (eksik varlıklar olduğumuz) için kötülüğün olması da kaçınılmaz olacaktır. Çünkü ancak mükemmel bir şey(Tanrı) tam anlamıyla iyi olabilir. Eğer ki Tanrı bir şey yaratacaksa bu yaratılan varlıklar bir bakımdan Tanrı'dan daha az mükemmel olmalıdır. İmtihan edilmemiz gerçeği ile de birlikte – mükemmel varlıklar olmadığımız için bizde bir miktar kötülüğün olmaması imkânsızdır. Tanrı, sadece ve sadece kötülüğe izin vermediği ve evrende kötülük çok daha baskın olmadığı için burada pek de sorun varmış gibi gözükmemektedir.

7. Kötülüğün olmasının amacı aslında daha büyük bir iyiliğe hizmet etmektir çünkü kötülükler bizlerde ruhani bir yükselme sağlar. Acı çekmek, iyiliği anlamlı hale getiren bir tezat sağlamaktadır. Birçoğumuzun hayatında kötülük hiç olmasa muhtemelen hayatı zaten zevksiz bulacağız ve hiçbir şeyin amacı kalmayacaktır(Hele bu hayatın bir imtihan olduğu düşünülürse). Kötülük, nefsimizi eğitmemiz için vardır ve aslında birçoğumuzun hayatına anlam katar. Kimilerimizin daha büyük bir iyiliğe gitmesine sebebiyet verir, işte Tanrı'nın "büyük planı" da budur. Kimi insanların daha büyük bir ahlâki iyiliğe gitmemesi ise kendi sorunlarıdır. Bizler insanların ne yaptığını değil, kötülüğün genel anlamdaki amacını konuşmaktayız. Kötülüğün amacı nefsimizi terbiye etmektedir ve gerek İslam'da gerekse Hristiyanlıkta iyilik öğütlenir – şefkatle yaklaşmak önerilir. Örneğın Fussilet Suresi'nin 34. ayeti ve Nahl Suresi'nin 126. ayeti şöyledir:

[Ey Peygamber!] İyilikle kötülük asla bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel şekilde sav; [sana reva görülen eza ve cefayı sabır ve tahammülle karşıla]. Böyle yaptığında bir de bakarsın ki sana dış bileyen kimse çok samimi bir dost oluvermiş.

[Ey Müminler!] Birine ceza vereceğiniz zaman, size yapılanın aynısıyla karşılık vermekle yetinin. Ama eğer aynıyla karşılık vermek yerine sabrederseniz, bilin ki sabrınız sizin için çok daha hayırlıdır.

Örneğın Hz. Muhammed hakkında şöyle rivayetler vardır:

Hız. Peygamber, Uhud Savaşı'nda çehresi kanlar içinde kalmış olduğu halde, yine düşmanlarına bedduada bulunmamış: "Ya Râbbi, kavmime hidayet et; çünkü onlar bilmiyorlar." diye Allah'a yalvarmıştı. "Niçin bu sana karşı savaşanların aleyhine dua etmiyorsun?" diyenlere de: "Ben lanetleyici olarak gönderilmedim; insanları hak yoluna ve Allah'ın

rahmetine çağırarak için gönderildim.” diye cevap vermiştir.[3]

Hz. Muhammed’e “Dinin esası nedir?” diye sordular. O da şöyle cevap verdi: “Kendiniz için istediğinizi bir başkaları için de isteyin; kendileriniz için istemediklerinizi bir başkaları için de istemeyin.”[4]

“Din kardeşin zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım et.” Bir adam da Hz. Muhammed’e “Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zalimse nasıl edeyim söyler misiniz?” diye sorar. Resul-i Ekrem: “Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir.” diye buyurdu.[5]

Matta 5:1-10’da ve Luka 6:27-34’te şöyle söylenir:

İsa kalabalıkları görünce dağa çıktı. Oturunca öğrencileri yanına geldi. İsa konuşmaya başlayıp onlara şunları öğretti: “Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü Göklerin Egemenliği onlarındır. Ne mutlu yaslı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler. Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar. Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar. Ne mutlu merhametli olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar. Ne mutlu yüreği temiz olanlara! Çünkü onlar Tanrı’yı görecekler. Ne mutlu barışı sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı oğulları denecek. Ne mutlu doğruluk uğruna zulüm görenlere! Çünkü Göklerin Egemenliği onlarındır.

Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenlere iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri severler. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile öyle

yaparlar.

8. Biz insanlar “kötü” gibi gözükken şeylere karşı güçlü durmalıyız. Çünkü bunların nihai amacı imtihanın bir aracı olarak bizi daha yüce bir hedefe (örneğin cennete) ulaştırmada yaradıkları işlevdir. Örneğin kör bir kimse, yüce Tanrı'nın varlığını hatırlamalı ve bu “kötülüğe” karşı dik durmalıdır. Ya da, acımasızca dövülmüş bir insan bu kötülüğe karşı dik durmalıdır. Karşısındakinin de yaptıklarının cezasını alacağını bilmeli (örneğin cehennemde) ve evrendeki asıl amacın daha güzel yaşamak değil, Tanrı'nın buyruklarına uymak olduğunu bilmelidir. (Elbette acımasızca dövülen bir kişi kendisini dövenlere dava açabilir ve onların ceza almasını sağlayabilir, dikkat ederseniz dediğimiz şey bundan bağımsızdır)

Üstte bahsettiklerimizin sonucunda şunları hatırlatmamda fayda var diye düşünüyorum: Bu teodiselerin hepsini ayrı ayrı savunmanıza gerek yoktur, hepsini birleştirip de bir savunuyu yapabilirsiniz. Farklı farklı teodiseler bir araya getirilerek daha güçlü bir savunma yapılabilir. Bu yazıda kesin olarak bir şeyler belirtip “işte bu nedenle kötülük, teizm için bir problem değildir” dememizin nedeni şudur: Bir teodise makul bulsun ya da bulunmasın şüpheli bakış açısını bir kenara atmamak gerekir bana göre. Tanrı'nın neden kötülöklere izin verdiğine dair ancak akıl yürütüp kendimizce makul cevaplar bulabiliriz – kesin bir sonuca vardığımızdan emin de olamayız. Kötülük problemine cevap ararken insanların aklının Tanrı'ya ne kadar kavrayabileceği gibi konuların üzerine düşmek de çok ama çok önemlidir. Bu bağlamda, bu konu üzerine hemen kesin bir karar vermemenizi ve üstte belirttiğimiz teodiselerin hepsini teker teker düşünüp, farklı farklı noktalarını bir araya getirerek kendinizce bir argüman ortaya çıkarmanızı

isterim. Benim bu noktadaki duruşum, agnostik bir tutumun en makul seçenek olduğu yönündedir. Tabii burada “ama sen cevap vermiş olmuyorsun ki” gibi basit bir eleştirinin geleceğini düşünüyorum. Fakat agnostik tutum bundan çok daha farklı bir şey. Cevap vermiş oluyoruz, çünkü zaten “net bir cevap veremeyiz” sonucuna birtakım akıl yürütmelerle ulaşıyoruz.

Üstte zaten kimi teodiselere değindik. Burada da bazı filozofların görüşlerinden bahsedip sonrasında da determinizm görüşünü benimseyenlere karşı bir cevap vereceğiz. Şimdiyse filozofların görüşlerine geçelim: Özellikle yakın zamanlarda **Paul Draper** ve **John Mackie** gibi filozoflar kötülük problemini savunmuş ve bunun ateist bir ontolojiyi (varlık anlayışını) daha makul kıldığını söylemişlerdir. Buna karşılık teist filozoflar ise savunmalar yürütmüşlerdir veya daha temel eleştiriler yapmışlardır. Örneğin **Farabi**, varlıkta bulunan kötülüklerin izafi olduğunu, değişen aleme bağlı olarak ortaya çıktığını ve bunların külli nizamda bir yeri ve gerekliliği olduğunu düşünür. Bununla birlikte, az şerden dolayı çok hayrın terk edilemeyeceğini söyler(Üstte aktardığımız 2. teodiseye benzer bir görüştür); örneğin, yağmurun yağmasından dolayı sel felaketleri olsa da yağmurun hayrı şerrinden çoktur. **İbn Sina** da Farabi’ye benzer ifadelerle kötülüğün varlığını açıklar; ateşteki genel yararların, ateşin yakmasını da gerektirdiğini fakat bunun kimi zamanlar başkaları için kötülüklerle de sebep olabileceğini söyler(Örneğin eviniz yanabilir, elbiseniz yanabilir vs.). Fakat temel ilke şöyledir: Az kötülükten dolayı çok iyilik terk edilemez. **Gazzali** ve **Leibniz** de Tanrı’nın kötülük ve iyilik arasında ideal dengiyi oluşturduğunu, bu ideal denge için mümkün alemler içerisinde en uygununu yarattığını savunur. **Augustine** gibi düşünürlere göre özgür iradeye sahip olmak Tanrısal bir lütuftur; fakat özgür irade seçimini iyiden yana kullanabileceği gibi, kötüden yana da kullanabilir; kötülüğün

ana kaynağı da budur(Bu, özgür irade savunmasına girmektedir). **Michael Murray** ise hem Tanrı'nın gizli kalması gerektiğine, hem de özgür iradenin varlığına vurgu yapar: Tanrı'nın, kendi varlığını ve amaçlarını apaçık olarak göstermesi durumunda, insanların seçimlerinde cebredileceklerini özgür olamayacaklarını söyler. Murray, Tanrı'nın gizli kalmasının gerekliliğini kötülüklerin kaynağı olarak görür. **Richard Swinburne** de özgür iradeye kötülük sorununu açıklamakta özel bir önem atfeder. Swinburne, özgür iradeyle gerçekleştirilen eylemlerin ahlâki yasalara uygun olabilmesi için, insanların eylemlerinin sonuçlarını bilmesi gerektiğini söyler. İnsanların eylemlerinin sonuçlarını bilmesi ise ancak düzenli yasaların olduğu bir evrende mümkündür, ki evrenin bu yapısının doğal kötülüklerle bağlantısı vardır. Swinburne, insanların özgür iradeli varlıklar olması ve gerçekleşecek daha büyük iyilikler için gözlemlenen kötülöklere müsaade edilmesinin ahlaki açıdan kabul edilebilir olduğunu savunur. **Alvin Plantinga** da farklı farklı teodiselere yer vererek ve mantıksal kötülük probleminde verdiği cevabın asıl önem arz eden nokta olduğunu söyleyerek mütevazi bir argüman şekli savunur. Bununla birlikte **Stephen Wykstra** gibi, kötülüklerin sebebinin anlaşılmasının Tanrı'nın varlığını inkar etmek için bir neden olamayacağını söyleyerek; "kötülüklerin varlığının nedenine agnostik yaklaşımı" temel alarak argüman üretkenler de olmuştur.

Daha temel eleştiriler dışında -ki bu eleştiriler deterministler için de indeterministler için de geçerli olacaktır- çoğu kişinin özgür iradeye dayanarak bir cevap getirdiğini görüyoruz. Peki determinizme gelirse, neler söylenebilir? Öncelikle, determinizmin doğru olup olmadığı büyük bir tartışma konusudur. Determinizme dair kanıtlar nelerdir? Eğer determinizmi benimsememiz için makul kanıtlar sunulursa o şekilde bu konunun determinizm dahilinde tartışılabilirliğini düşünüyorum. Aslına bakarsanız

determinizmin makul bir şekilde savunulabileceğini dahi düşünmüyorum. Bir bakıma solipsistlere getirilen şu eleştiriyi getirmenin determinizme büyük bir darbe vurduğu kanısındayım: Determinizm makul bir şekilde benimsenemez çünkü [eğer determinizm doğruysa] bir kimseyi determinizmi savunmaya ikna etmeye çalışmak tamamen boşa bir uğraştır. Belli ki o kişi ikna olmama konusunda şartlanmıştır. Aslına bakarsanız işin ilginç tarafı, onu ikna etmeye çalışan kişi de o yönde şartlanmıştır ve aralarındaki bu tartışma hiçbir sonuca varmadan sürüp gider. Yani, determinizm doğruysa determinizmin makuliyetine dair tartışmalar boş lakırdıdan öte pek de bir şey ifade etmemektedir. O kimselere neye şartlanmışsa ona inanmaya devam edecektir. Son olarak, çok önemli bir şeyi vurgulamamız gerekiyor: Determinist bir modelin özgürlükle bağdaştığı da gayet makul bir şekilde düşünülebilirmiş gibi duruyor (Bkz. *compatibilism*). Bağdaşırcılığa (*compatibilism*) dair makul kanıtların sunulabileceği kanısındayım.

2. TANRI'NİN BİLMESİ KONUSU

Tanrı özgür bir irade sunduğundan fakat kendisinin sonuçta ne olacağını bildiğinden bahseder. Peki, birinin olacağını bilmesi özgür iradeyi kaldırır mı? Tabii ki hayır. Bunu bir örnekle açıklayalım:

Diyelim ki yüzlerce yıl yaşayacak olan bir uzaylı var. Biz de bir insan olarak 70 yıl yaşıyoruz. Bu uzaylı bizim hayatımızı kayıt altına alıyor ve geçmişe giderek örneğin 60 yıl geçmişe giderek bizim hayatımızın kaydını babasına izletiyor. Şimdi, biz, o kayıta bizim yapacağımız şeyler bulunduğu için mi onları yaptık yoksa zaten biz onları yapacağımızdan/yaptığımızdan dolayı mı o olaylar o kamera kaydında var? Bence çok açıktır ki ikincisi (Biz o şeyleri yapacağız diye onlar kayıta var). Yani bizlerin özgür iradesini, yapacağımız şeylerin o kayıta olması hiçbir şekilde etkilemiyor. Bu mantığı anlamak çok önemli. Normalde

bir varlığın olan şeyleri önceden bilmesi bize garip gelir. O şeyleri ancak o ayarlamışsa o kadar kesin bilebilir diye düşünürüz. İşte bu kısıtlanmış algıyı Tanrı'ya da atfettiğimiz için "Tanrı biliyorsa, benim yaptığım kötülükler onun suçudur." gibi saçma söylemler ortaya çıkıyor. Normalde önce neden olur, sonra da sonuç gerçekleşir. Fakat Tanrı her şeyi bilen ve mutlak kudretli bir varlık olduğu için, sonuç bu konuda önce geliyor, sonraysa neden. Yani, Tanrı'nın olacak olan şeyi bilmesi (Sonuç) ve bizlerin o şeyi gerçekleştirmesi (Neden) şeklinde ilerliyor. Ama dikkat ediniz ki sonuç, nedene bağlıdır. Yani, her ne kadar sonuç, nedenden önce gelse de nedene bağlıdır. Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse; Tanrı olan/olacak olan şeyleri kendisi ayarladığı için değil, bizler o şeyleri gerçekleştireceğimiz/gerçekleştirdiğimiz için biliyor.

Bununla birlikte anlamanızı kolaylaştıracak basit bir örnek daha verilebilir: Tanrı her şeyi bilmektedir, insanlarsa bilmemektedir(Bir insanın şu anda neler düşündüğü, ileride neler düşüneceği vs.). Diyelim ki birisi sizinle röportaj yapıyor ve "Arkadaşınız Mehmet'e on farklı renk gösterip hangisini beğendiğini soracağız. Sizce Mehmet bu renklerden hangisini seçer?" diyor. Bunun sonucunda, Mehmet'in en yakın arkadaşı olarak siz belirli nedenlere dayanarak (mesela Mehmet'in çoğunlukla o renk giydiğini ve evini o renkte döşediği görerek vs.) Mehmet'in turuncuyu sevdiğini söylüyorsunuz. Sizinle röportaj yapan kişi Mehmet ile de röportaj yapmaya gidiyor 15 dakika sonra. Ve Mehmet'e bu soruyu yönelttiklerinde sizin verdiğiniz cevabı veriyor Mehmet de(Bu arada siz bir hile vs. yapmıyorsunuz). Burada Mehmet siz "Mehmet turuncuyu seçer." dediğiniz için mi Mehmet turuncuyu seçti yoksa onu seçeceği için mi siz o yönde bir tahmin yürüttünüz? Tabii ki cevap ikincisi. Burada sizin tahmin yürütmeniz belirli güzel nedenlere dayanıyor ve yüksek oranda doğruyu seçeceksiniz gibi duruyor. Tanrı'nın da tahmin ettiği

gibi bir şey düşünülebilir. Tanrı, o insanın neler yapacağını bildiği için, neler düşündüğünü vs. bildiği için çok açıktır ki tahminleri kesinlikle tutuyor. Allah'ın bir şeyi ayarlamasıyla o ayarlanan şeyin neyi yapacağını bilmesi ve bildikleri üzerinden tahminler yürütmesi aynı şeyler değildir. Bunun yanında Tanrı, elbette ki belirli sınırlamalar yapmış, belirli birtakım şeyleri belirlemiştir. Tanrı'nın belirlediği şeyler doğa yasalarıdır. Yani Tanrı tikel olarak belirlemeler yapmamış, tümelden birtakım belirlemeler yapmıştır. Yani, Tanrı belirli doğa yasalarını var etmiştir ve doğa yasaları ona göre gerçekleşmektedir. Fakat Allah T zamanında F olayının gerçekleşeceğini ayarlamamıştır. F olayının gerçekleşebilmesi açısından gerekli doğa yasalarını ayarlamıştır. T zamanında F olayı değil, G olayı da olabilirdi. Yani demek istediğim şey, F olayı da G olayı da doğa yasaları açısından bakacaksak mümkündür(Örneğin bir insanın, Dünya'da, hiçbir alet yapmadan uçması doğa yasaları açısından mümkün değildir. Fakat bir insan alet yapabileceğinden dolayı doğa yasaları açısından uçması mümkündür.). Örneğin bir çocuğun olmasını anne ve babanın birleşmesine, kısır olmamalarına, bu anne ve babanın DNA'sının nasıl olduğuna ve daha birçok doğa yasasına bağlı kılıyor. Allah o doğa yasasının T zamanında nasıl bir şey gerçekleştireceğini ayarlamıyor fakat o T zamanında neyin gerçekleşebileceğini ayalıyor. Bu nedenle Allah'ın bilmesi, sizin yaptığınızı etkilemiyor. Çünkü siz Allah biliyor diye o şeyleri yapmıyorsunuz, siz yaptığınız için Allah biliyor. Allah'ın ayaraldığı tek şey, T diye bir şeyin olması ve F, G gibi olaylarının doğa yasaları açısından mümkün olmasıdır; ama bu yasanın T zamanında F gibi mi yoksa G gibi mi yoksa farklı bir şekilde mi gerçekleşeceği değildir. Tanrı'nın ayarladığı şeyler sadece olanaklar, o olanakların hangisinin gerçekleşeceğini de biz seçiyoruz. Örneğin Tanrı'nın varlığına inanmak ve inanmamak bir olasılıktır. Bu olasılıklar açısından bizler bir tanesini seçeriz. Allah bunların hangisini seçeceğimizi ayarlamamıştır, olanakların ne olduğunu ayarlamıştır(Ki bu olanaklar herkes için aynıdır) ve olanakların T zamanında nasıl gerçekleşeceğini ayarlamasa da

onların nasıl gerçekleşeceğini bilmektedir. Üstteki satırları sonlandırırken dediğimiz şeyi tekrar etmek istiyoruz: Her ne kadar biz insanlar nedenden sonuca doğru bir algıya sahip olsak da Tanrı -kudreti gereği- tam tersi bir algıya da sahiptir. O nedenle birçok insana Tanrı'nın bilmesinin bizim yaptığımız şeyleri etkilemeyeceği durumu ilginç geliyor olabilir. Dikkat ederseniz anlattığımız örneklerde Tanrı'nın bilmesi (Sonuç) bizim yaptığımız şeylere bağlıdır (Neden); her ne kadar neden-sonuç dediğimiz ilişki ters ilerlese de bu böyledir.

3. HAYVANLARA OLAN KÖTÜLÜKLER VE DOĞAL KÖTÜLÜKLER

Üstteki teodiselerde daha çok insanî (ahlâki) kötülüklerle karşı savunmalara yer verdik. Olan kötülükler iki ayrılmaktadır; *doğal kötülükler (tabii kötülük)* ve *ahlâki kötülükler*. Doğal kötülüklerin içine depremler, seller vs. girecektir. Açıkçası eğer insanlar imtihan ediliyorsa doğal kötülükler de bunun bir aracı olarak vardır. İnsanların neden acı çektiğine dair verilen cevaplarla doğal kötülüklerin insanlara neden zarar verdiği açıklanabileceğini düşünüyorum. Hatta kimi trajedi anlarında Tanrı'ya daha fazla bağlılık sergileyebilir, ilahi olana doğru duygusal bir bağ dahi hissedebiliriz. Tabii doğal kötülüklerin illa ki Tanrı ile aramızda duygusal bir bağ kurmasına falan gerek yoktur. Doğal kötülükler -eğer Tanrı'nın amacı imtihansa- imtihanın kuvvetini arttırmak için var olabilir. Tanrı'nın özgür seçimlerimizle iyiyi seçmemizi daha değerli bulduğu rahatça söylenebilir. Doğal kötülükler de bunun bir yoludur mesela. Dolayısıyla doğal kötülükler, iyiyi seçmemiz konusunda (Gerek Tanrı'ya bağlılık, gerekse insanların birbiriyle yardımlaşması vs.) önemli bir rol oynayabilir. Sonuç olarak, bence doğal kötülüklerin olması kötülük problemini inanılmaz bir noktaya taşımamaktadır. Üstte belirlediğimiz teodiselerle de doğal kötülüklerle karşı cevap verilebileceğini düşünüyorum.

Gelelim, kötülük problemini gerçekten farklı bir noktaya taşıyan konuya; hayvanlara kötülükler olmasına. Din felsefecisi olan William Rowe'un örnek verdiği bir hikaye vardır. Yıldırım düşmesi sonucu bir ormanda yangın çıkar ve orada bulunan bir geyik yavrusu orman yangınında yavaş yavaş acı içinde ölür. İnsanlara olan kötülükler imtihan için varsa, "Neden hayvanların da başına kötü şeyler geliyor?" sorusu açığa çıkar. Gayet akıllıca ve yerinde bir sorudur. Bu bağlamda şu tarz cevaplar verilebilir:

1. Descartes'ın kartezyen felsefe görüşüne göre hayvanlar birer makine gibidirler. İnsanların ruhları varken, hayvanların ruhları yoktur. Dolayısıyla onlar tam anlamıyla bir acı hissetmezler. Buradan yola çıkarak hayvanların gerçekten acı çekmediği fakat bize acı çekiyor gibi gösterildiği düşünülmüştür. Hayvanlara iyilik yapmak daha fazla iyilik sağlayacaktır. Ve hayvanların acı çekmemesi de aslında kötülük olmadığını gösterecektir. O halde genel çerçeveden bakarsak hayvanların acı çekiyor gibi görünmesi daha fazla iyilik doğuracaktır.
2. Tanrı'nın fazla fazla hayvan çeşidi yaratması (Tanrı'nın "yaratan" sıfatından ötürü) iyi bir şeydir. Bununla birlikte, belirli yasalar tarafından yönetilen bir sistemi yaratması da iyidir (Kaos değil, düzen iyidir). Bu durumda, bizim imtihanımız için oluşturulmuş dünyaya hayvanlar da eklenince bizimle aynı kanunlara bağlı kalmaları makul olacaktır.
3. Evrende iyiliğin acıdan fazla olduğu görüşü burada da savunulabilir(Üstte sunduğumuz 3. teodise). Hatta kimilerine göre Tanrı, iyinin kötünden fazla olduğu tüm mümkün dünyaları yaratmıştır. Biz de bu evrenlerden birindeyiz. Bu nedenle, hayvanların acı çekmesi iyi bir Tanrı ile çelişki içerisinde değildir ve bu iki şey uzlaşmaz değildir.

4. Bunun nedenini bilemeyiz; bu konuda agnostik bir tavır takınmak en makul seçenekmiş gibi durmaktadır. Tanrı'nın bize kötü gibi görünen bu eylemlere daha iyi bir hedef için izin veriyor olabilir.

Doğal afetlerin olması konusunda, "Doğal afetler imtihanın tam anlamıyla bir aracı olamaz. Çünkü doğal afetlerden ölen insanların sayısı gittikçe azalıyor ve muhtemelen ileride çok az bir sayıya düşecektir." gibi bir itiraz gelebiliyor. Fakat, imtihan zaten sabit olan bir şey değildir. Sabit olmadığından dolayı örneğin Kur'an'da "A imtihandır, B imtihandır, C imtihandır..." şeklinde bir sıralanma yapılmamış, imtihanın ne olduğu konusunda anlatım yapılmıştır ki bizler çıkarım yapabilelim. Doğal afetler nedeniyle ölen insanların sayısı ileride sifıra dahi düşse bu bir çelişki değildir. Zaten imtihanın ana mantığı bellidir. Bizim var ettiğimiz veya yok ettiğimiz durumlar-olaylar bu temele göre "imtihan" konumuna gelir. Mesela geçmişte insanlar müstehen içeriklere şu anda olduğu kadar erişemiyordu. İnternetin pornografi kısmı insanların sonradan ortaya çıkarttığı bir imtihan aracıdır. Anlaşılacağı gibi imtihan konusu gayet esnek bir konudur ve yok ettiğimiz "imtihanlar" olduğu gibi var ettiğimiz imtihanlar da vardır ve olacaktır.

Kaynaklar

[1] Hans Küng, *On Being A Christian*, çev. E. Quinn (New York: Doubleday, 1976), s. 432.

[2] Bruce Russell, "The Persistent Problem of Evil", *Faith and Philosophy* 6/2 (Nisan 1989): 121-39.

[3] Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali* (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1996), s. 531.

[4] Karş: Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71(45); Nesâî, İman 19(3, 115); Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyamet 60(3517); İbnu Mâce, Muakeddime 9(66).

[5] Buhârî, Mezâlim 4; Tirmizî, Fiten 68.

İleri Okuma

[Alvin Plantinga, "God, Freedom and Evil".](#)

[Chad Meister ve James K. Dew. Jr. editörlüğündeki God and The Problem of Evil: Five Views.](#)

[Justin P. McBrayer ve Daniel Howard-Snyder editörlüğündeki The Blacwell Companion to The Problem of Evil.](#)

Mantıksal Teizm ©2018